

Luontokulttuurit feministisessä tutkimuksessa

Pieta Hyvärinen, Sari Irni,
Katariina Kyrölä &
Marja Vehviläinen

Tämä teemanumero esittelee uutta feminististä luontokulttuurien tutkimusta Suomessa. Teemanumero jatkaa muun muassa *Sukupuolentutkimus-Genusforskning*-lehden Uusmaterialistiset feministit -teemanumeron (3/2016) ja *Muokattu elämä* (2014) -teoksen keskusteluja materiaalsen ja kulttuurisen yhteisluontoutumisesta tuomalla esiin erilaisia luontokulttuurien tutkimuksessa käytettyjä teoreettisia, metodologisia ja empiirisiä lähestymistapoja.

Luontokulttuurien käsite kiinnittää huomion materiaalis-semioottisiin ontologioihin, joissa luontoa ei voi erottaa kulttuurista, ympäristöä ihmisistä eikä materiaalisuutta merkityksestä. Luontokulttuureilla on juuria feministisessä tieteen- ja teknologiantutkimuksessa sekä ekofeminismissä eli lähestymistavassa, jossa sukupuolitettu sorto ja ei-inhimillisen luonnon hyväksikäyttö nähdään toisiinsa kytkeytyneinä. Luontokulttuurit on ei-inhimillistä toimijuutta huomioivien materialististen feminismien keskeisiä käsitteitä (esim. Alaimo & Hekman 2008). Feministisessä luontokulttuurien tutkimuksessa tarkastellaan esimerkiksi eriarvoisuuksia kumppanuuslajien verkostoissa, bioteknologisten käytäntöjen ja taloudellis-yhteiskunnallisten suhteiden yhteenkietoutumista sekä ruumiillisuuden tuottamista globaaleissa materiaalisissa virtauksissa. Luontokulttuurit antavat näköalaa feministiselle tutkimukselle ja politiikalle, jossa

kiinnitytään sekä inhimillisiin että ei-inhimillisiin ruumiillisuuksiin osana orgaanisia ja epäorgaanisia ympäristöjä.

Ihmisen, kumppanuuslajien ja ympäristön yhteyksien laajuuden ja syvyyden tunnistaminen ei ole ollut länsimaisen ajattelun tai toiminnan vahvoja puolia. Ilmaston lämpenemisen, kuudennen sukupuuttoaallon sekä muiden peruuttamattomien ympäristömuutosten maailmassa on kuitenkin ilmeistä, ettei ihminen ole yksi, riippumaton subjekti vaan elää ja hengittää yhdessä toisten kanssa. Ihmisen yhteydet toisiin lajeihin ja elinympäristöön ovatkin viime aikoina nousseet yhä voimakkaammin esille feministisessä tutkimuksessa kiinnittäen huomion siihen, että puhuttaessa eroista ja eriarvoisuuksista on puhuttava myös muista kuin ihmisten ja ihmisryhmien välisistä hierarkisista suhteista (ks. esim. Irni & Kyrölä 2016; Leppänen & Tiainen 2016). Luontokulttuurien tutkimuksessa ihminen on laji muiden joukossa – elinympäristönsä kiinnittynyt ja ei-inhimillisten toisten kanssa kasvava. Ihmisen, kumppanuuslajien ja ympäristön yhteyksien laajuuden ja syvyyden tunnistaminen ei ole ollut länsimaisen ajattelun tai toiminnan vahvoja puolia. Ilmaston lämpenemisen, kuudennen sukupuuttoaallon sekä muiden peruuttamattomien ympäristömuutosten maailmassa on kuitenkin ilmeistä, ettei ihminen ole yksi, riippumaton subjekti vaan elää ja hengittää yhdessä toisten kanssa.

Teemanumeroon kutsuttiin feminististä luontokulttuurien tutkimusta esimerkiksi eläimistä, ruoasta, ruumiillisuudesta, tietämisestä ja aktivisista, seksuaalisuuden ja rodun järjestymisestä hierarkioissa ja valtasuhteissa sekä teknologiasta ja tieteestä. Noin kymmenen kirjoittajaa lähetti ehdotuksensa keväällä 2016. Numeroa työstettiin monitieteisessä keskustelussa: lähes kaikki ehdotuksen lähettäneet kokoontuivat keskustelemaan artikkeliansa alustavista versioista Luontokulttuurit-tutkimusmateriaaliin Tampereelle ja/tai -työryhmään Sukupuolentutkimuksen päiville Joensuuhun syksyllä 2016.

∞

Teemanumero sisältää viisi artikkelia, ja niiden myötä sen yhdeksi keskeiseksi kysymykseksi muodostuu inhimillisten ja ei-inhimillisten toimijoiden kohtaaminen ja yhteismuotoutuminen. Kirjallisuudentutkija Päivi Koponen käsittelee naiseläimen toimijuutta ja naiskertojan muodonmuutosta emakoksi Marie Darrieussecqin dystooppisessa romaanissa *Sikatotta* (*Truismes*, 1996). Elli Lehikoinen, myös kirjallisuudentutkija, pohtii lajiin havahtumista suomalaisessa lisääntymistä käsittelevässä kirjallisuudessa. Pieta Hyvärisen artikkelissa ei-inhimilliset toimijat ovat lähinnä kasveja, erityisesti rikkakasveja, sekä kasvien seassa liikkuvia selkärangattomia kuten kastematoja. Taija Kaarlenkasken artikkeli analysoi sukupuolittuneen lypsykarjatyon, lypsykoneteknologian ja lehmän keskinäistä muotoutumista historiallisesta näkökulmasta ja Kirsi Laurén ja Noora Schuurman kirjoittavat lemmikkieläinten toimijuudesta kuolemaa koskevissa kertomuksissa.

Donna Harawayn ajatukset ovat virittäneet teemanumeron teksteissä ja sen ympärillä käytyä keskustelua. Numero sisältää Lea Rojolan kirja-arvion Harawayn teoksesta *Staying with the Trouble. Making Kin in the Chthulucene* (2016). Haraway on kiistatta keskeinen ajattelija feministisessä luontokulttuurien tutkimuksessa. Hän kirjoittaa yhä uusia tarinoita siitä, miten luontokulttuurit muotoutuvat tai voisivat muotoutua ja miten niistä ja niissä tiedetään. Luontokulttuureissa ovat osallisina feministisestä tieteen- ja teknologiantutkimuksesta ennestään tutut kyborgit (1985) samoin kuin kump-

panuuslajit (2008, 2003), joiden osalta Harawayn ajattelu lomittuu Karen Baradin (2007) teoretisointiin yhteismuotoutumisesta (*intra-action*). Harawayn termi *chthuluseeni* (2016) kommentoi antroposeeni-käsitteen ajatusta siitä, että olemme siirtyneet uuteen geologiseen aikaan, jota määrittää ihmisen katastrofaalinen vaikutus maapallon ekosysteemeihin. Kun antroposeeni-käsite nostaa ihmisen keskiöön, Harawayn ajattelu liikkuu chthuluseenissa maassa ja maasta olevien ilmiöiden ja olioiden kanssa – ihminen mukaan luetuna. Näiden väliset kytkökset ovat chthuluseenin tulevaisuutta tuottavia nykyisyyksiä. Chthuluseeni korostaa ympäristökatastrofien tunnistamista ja niiden aiheuttaman huolen äärelle paikantumista, mutta myös sitä, että toivon menettämisen tai teknologiauskon sijaan tulee toimia vastuullisesti tässä hetkessä yhdessä ei-inhimillisten toisten kanssa. Nämä moninaiset kytkökset ja suhteet eivät koskaan ole viattomia, eikä luontokulttuurien tulevaisuuden ajattelussa ole yksinkertaisia ratkaisuja. Keskeinen Harawayn ajattelun anti onkin ”hankaluudessa pysyminen” (*staying with the trouble*), joka inspiroi etsimään ratkaisuja ongelmallisten kytkösten keskellä, tiedostamaan oman toiminnan seuraukset ja huomioimaan ei-inhimilliset toiset kaikessa toiminnassa. Poliittisuus on keskeinen juonne luontokulttuureissa, ja Haraway avaa tilaa elinkelpoisia tulevaisuuksia tuottavalle ajattelulle ja toiminnalle.

Harawayn ajattelu on eri tavoin läsnä artikkeleissa keskeisenä lähteenä tai taustavaikuttajana. Hyvärinen nivoo yhteen Harawayn kumppanuuksia ja J.K. Gibson-Grahamin (2006) feminististä moninaisten talouksien teoriaa. Kaarlenkasken artikkelissa tukeudutaan feministisen teknologiantutkimuksen lähestymistapaan, jossa sukupuoli, teknologia ja eläimet kytkeytyvät toisiinsa yhteismuotoutumisen prosesseina. Laurén ja Schuurman taas nojaavat artikkelissaan muun muassa monitieteiseen feministiseen ja posthumanistiseen keskusteluun ihmisten ja kumppanieläinten suhteesta (Birke, Bryld & Lykke 2004; Hovorka 2015). Artikkeleissa pohditaan Harawayn hengessä moninaisia eriarvoistavia suhteita ja niiden yhteyksiä yhteiskunnallisiin ja kulttuurisiin järjestyksiin, myös sukupuoleen liittyviin eroihin ja hierarkioihin. Esimerkiksi Koponen tarkastelee artikkelissaan Darrieussecqin romaanin

Sikatotta päähenkilön muodonmuutota naiseläimeksi, jonka avulla hahmottuvat sukupuolten ja lajien välisten keskinäiset yhteydet ja hierarkiat sekä niiden kytkennät postfeministiseen uusliberaaliin ja toiseuteen vihanielisesti suhtautuvaan yhteiskuntaan ja sen ympäristökriseihin.

Ruumiillisuutta, joka on yksi feministisen tutkimuksen keskeisimmistä teemoista, analysoidaan myös tämän teemanumeron artikkeleissa. Koposen artikkelissa pohditaan ruumiillista muodonmuutosta suhteessa kokemuksen ja toimijuuden muutokseen. Lehikoisen artikkelissa lajiin havahtumista ja sen yhteyttä sukupuoleen tarkastellaan ruumiillisen lisääntymisprosessin kirjallisissa kuvauksissa. Laurénin ja Schuurmanin tutkimissa kertomuksissa lemmikkieläimet näyttäytyvät ruumiillisina toimijoina elekieliseen ja tietoisine läsnäoloihin.

Ruoka on luontokulttuurien tutkimuksessa keskeisellä sijalla, ja sitä tarkastellaan useissa artikkeleissa myös poliittiselta kannalta. Hyvärisen artikkelissa rikkakasveja kitketään yhteisöpohjaisilla viljelmillä kapitalistisia tuotantosuheteita kyseenalaistaen. Lehikoisen artikkelissa nisäkkäille yhteinen lisääntymisprosessi herättää tehdasmaisen eläintuotannon julmuuteen. Koposen artikkelissa pohditaan muiden lajien luonnollistunutta käyttöä ihmisravintona, kun naissika kohtaa olemuksensa eläimenä, jota uhkaa teurastaminen.

Myös tietämisen pohtiminen toistuu artikkeleissa, kuten luontokulttuurien tutkimuksessa ja feministisessä tutkimuksessa yleisemminkin. Esimerkiksi Lehikoinen tarkastelee, kuinka lajiuteen havahdutaan tiineyden myötä kirjallisuudessa, ja kuinka lajiudesta kirjoittaminen on hankalaa. Kun länsimainen kulttuuri on rakentunut erottamaan ihmi-

sen ei-inhimillisistä lajeista, on yhteisen nisäkkyyden kielellistäminen lähes mahdotonta. Hyvärisen artikkelissa taas taloudesta toisin tietäminen ja kumppanuuslajeihin kytkeytyvä tilanteinen tiedontuotanto näyttäytyvät mahdollisina polkuina toisenlaisiin ruoantuotannon tulevaisuuksiin.

Artikkelit avaavat niin ikään näkökulmia ajassa tapahtuvaan, materiaalisen ja kulttuurisen yhteis- muotoutumiseen ja muutoksen mahdollisuuteen. Lypsykoneiden yleistymisen, joka tuntui etenevän hyvin hitaasti 1900-luvun ensimmäisellä puoliskolla suomalaisessa yhteiskunnassa, asettuu osaksi lajien välisten suhteiden ja ruoantuotannon teknologisoitumisen prosessia, jolla on ollut rajuja vaikutuksia ihmisten ja muiden eläinten keskinäisiin suhteisiin ja elinympäristöihin. Ihmisen suhde ei-inhimillisiin eläimiin on eriytynyt lemmikkien yksilölliseen huolenpitoon ja tuotantoeläinten välineelliseen kohteluun. Ilmasto-, ruoka- ja energiakriisien aikana ja fasististen liikkeiden ja politiikkojen levitiesä ovat lisääntyneet myös tulevan äärimmäisistä muodoista varoittavat kirjallisuuden ja politiikan dystopiat.

Näiden teemojen ohella artikkeleissa rakennetaan toivoa chthuluseenin nimissä, uudenlaisia lajien ja sukupuolten keskinäisiä suhteita neuvottelemalla. Tässä työssä luontokulttuurit ja muut feministiset, materiaalista yhteiseloa ja toimeentuloa yhdessä toisten kanssa luotaavat käsitteet ovat mitä käyttökelpoisimpia.

Tampereella, Turussa ja Helsingissä 4.6.2017

Pieta Hyvärinen, Sari Irni, Katariina Kyrölä & Marja Vehviläinen

KIRJALLISUUS

Alaimo, Stacy & Hekman, Susan (toim.) (2008) *Material Feminisms*. Bloomington & Indianapolis: Indiana University Press.

Barad, Karen (2007) *Meeting the Universe Halfway. Quantum Physics and the Entanglement of Matter and Meaning*. Durham: Duke University Press.

Birke, Lynda, Bryld, Mette & Lykke, Nina (2004) *Animal*

Performances: An Exploration of Intersections Between Feminist Science Studies and Studies of Human/animal Relationships. *Feminist Theory* 5:2, 167–83.

Gibson-Graham, J. K. (2006) *A Postcapitalist Politics*. Minneapolis & Lontoo: University of Minnesota Press.

- Haraway, Donna (2016) *Staying with the Trouble. Making Kin in the Chthulucene*. Durham: Duke University Press.
- (2008) *When Species Meet*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- (2003) *Companion Species Manifesto. Dogs, People and Significant Otherness*. Chicago: Prickly Paradigm Press.
- (1985) A Manifesto for Cyborgs: Science, Technology and Socialist Feminism in the 1980s. *Socialist Review* 15:2, 65–107.
- Hovorka, Alice J. (2015) The Gender, Place and Culture Jan Monk Distinguished Annual Lecture: Feminism and Animals: Exploring Interspecies Relations Through Intersectionality, Performativity and Standpoint. *Gender, Place and Culture* 22:1, 1–19.
- Irni, Sari, Meskus, Mianna & Oikkonen, Venla (toim.) (2014) *Muokattu elämä. Teknotiede, sukupuoli ja materiaalisuus*. Tampere: Vastapaino.
- Irni, Sari & Kyrölä, Katariina (2016) Feministiset sommitelmat, uusmaterialistiset politiikat ja äärimmäisyyksien materiat. *Sukupuolentutkimus–Genusforskning* 29:3, 3–9.
- Leppänen, Taru & Tiainen, Milla (2016) Feministisiä uusmaterialismeja paikantamassa. Materialin toimijuus etnografisessa taiteen- ja kulttuurintutkimuksessa. *Sukupuolentutkimus–Genusforskning* 29:3, 27–44.